

Jaarverslag 2022

FESTIVAL CEMENT

24-4-2023
Stichting CEMENT

Inhoud

Inleiding.....	3
Activiteiten.....	4
Het Fundament.....	4
Afzender Cement.....	6
Cement Producties.....	7
Talentontwikkeling.....	8
Sectorontwikkeling.....	10
Young Creatives.....	12
Impact.....	13
Doelstellingen en resultaten.....	16
Omgevingsanalyse.....	17
Communicatie en publiek.....	20
Organisatie.....	24
Bestuur/Raad van Toezicht.....	24
Personeel.....	24
Codes.....	25
Financieel.....	31
Financieringsmix.....	31
Toelichtingen op de jaarrekening.....	32
Kengetallen 2022.....	33
Begroting 2023.....	34

Inleiding

fun·da·ment (*het; o; meervoud: fundamenten*)

De fundering of het fundament is dat deel van een constructie dat ervoor zorgt dat het eigen gewicht ervan en de daarop uitgeoefende krachten worden overgedragen op de draagkrachtige ondergrond. Draagkracht of draagvermogen is in de bouwwereld de mate waarin de ondergrond een constructie kan ondersteunen. Bij bouw- en kunstwerken is voldoende draagkracht cruciaal. (Bron: Wikipedia)

2022 was het jaar waarin bestaande fundamenten werden beproefd. Niet alleen corona, maar ook een nieuwe generatie vakgenoten onderwierp de draagkracht van de theatersector aan stevige tests. Aangejaagd door maatschappelijke bewegingen, werden constructies waarop de sector is gebouwd onder de loep genomen. De toekomstgerichte, maar bezorgde young professionals uit de culturele sector laten hun activistische geluid horen.

Passend bij de missie van de stichting, gaf Cement in 2022 ruim baan aan deze generatie en hun thematieken. Van 21 t/m 26 maart organiseerden we Het Fundament in en rond de Verkadefabriek in 's-Hertogenbosch. Als antwoord op de veelgehoorde roep om live ontmoeting tussen vakgenoten, maakten we een Covid-proof programma speciaal voor genodigde studenten en professionals. Negen verschillende (première)voorstellingen en vakinhoudelijke gespreksbijeenkomsten wisselden elkaar af. Kort voor aanvang van *Het Fundament* verraste de overheid ons met het loslaten van diverse coronamaatregelen en konden we last minute alsnog publieke kaartverkoop lanceren voor de geprogrammeerde voorstellingen. Mede daardoor voelde *Het Fundament* tijdens een zonovergoten week in maart als een warme en welkome introductie voor makers en publiek om opnieuw hun weg naar het theater en elkaar te vinden.

Vanuit onze verantwoordelijkheid voor de doorstroom van jong talent in de podiumkunsten – die wegens corona de afgelopen jaren flink werd beperkt – (co-)produceerden we in 2022 meer voorstellingen dan ooit. Om de talenten in de nasleep van corona extra onder de aandacht te brengen bij een breed publiek, vonden we opnieuw een podium bij onze trouwe samenwerkingspartner Theaterfestival Boulevard. Onder het label *Afzender Cement* presenteerden we een bomvol zomerprogramma en in het najaar nog twee voorstellingen in De Verkadefabriek. Daarnaast groeide ons Bossche initiatief *Young Creatives*, startten we de podcast *Fundamentele Gesprekken*, gaven we opnieuw ons magazine *MAAK* uit, trokken we belangrijke conclusies uit ons onderzoek naar Impact en stapten we in een innovatietraject voor de ontwikkeling van een digitale publiekstool: *Slumber*.

Één ding is duidelijk na een bewogen periode: Festival Cement beweegt mee en staat nooit stil.

Namens de directie en de Raad van Toezicht,

Janneke Defesche (zakelijk directeur-bestuurder), Leonie Clement (artistiek directeur-bestuurder) en Sebastiaan van Triest (voorzitter Raad van Toezicht)

Activiteiten

Het Fundament

Het idee voor *Het Fundament* ontstond in december 2021 uit nood vanwege de nogal onvoorspelbare coronarestricties. *Het Fundament* werd een zesdaags dagprogramma dat paste binnen de maatregelen die begin 2022 nog geldig waren. Daarin was plek voor 8 voorstellingen, 1 artistiek onderzoek en een vol contextprogramma waarin makers, vakpubliek en kunststudenten spraken over de toekomst van het theater. Omdat het nodig was om selectief te zijn in het kiezen van voorstellingen, werd daar een regel voor bepaald: tijdens *Het Fundament* werd het werk getoond van Cement-makers dat (al dan niet vanwege corona) nog niet in première was gegaan. Dat resulteerde in een reeks van 8 (Nederlandse) premières en één vooronderzoek tijdens *Het Fundament*.

- **Bram van Helden** – *Bram vindt ruimte*
Cement Productie i.s.m. PLAN Talentontwikkeling Brabant en Het Zuidelijk Toneel
- **Cor Langerak** – *Op een gegeven moment*
Cement Productie i.s.m. Toneelacademie Maastricht en ViaZuid Talentontwikkeling Limburg
- **Ira Brand** – *like the party has been cancelled*
Cement Productie i.s.m. Frascati Producties
- **King Sisters** – *Rebuilding a Voice*
Cement Productie i.s.m. ViaZuid Talentontwikkeling Limburg
- **Marijn Graven & Iris Carta** – *K.U.S. _ een verzoeningsritueel*
Cement Productie
- **Timo Tembuyser** – *Missa Mater Sola*
Cement Productie i.s.m. Muziektheater Transparant en Productiehuis Theater Rotterdam
- **Mooni van Tichel** (Troffelwinnaar 2021) – *Deep Nyx*
Cement Coproductie
- **Dries Gijsels** – *Realtime*
Cement Coproductie i.s.m. Monty Kultuurfactorij en c-takt
- **Werkplaats van de Woestijne** – *Vooronderzoek: Het gewicht van een gedachte*
Cement Coproductie

Om deze alternatieve editie richting te geven, werd het programma gevormd rond de vraag: hoe ziet het theater van de toekomst eruit? Natuurlijk vormde de selectie van voorstellingen gezamenlijk daar een mogelijk antwoord op. Daarnaast gingen de diverse contextprogramma's in op deze vraag:

- **Dag Dramaturgie:** Onder begeleiding bezocht een groep jonge dramaturgen een reeks voorstellingen en spraken ze samen over de toekomst van het theater.
- **ENT: Workshop & Talk over diversiteit:** Het Ensemble Nieuwe Theaterwerkers werd opgericht om gesprekken en de samenwerking tussen toneelscholen in Nederland te stimuleren en te faciliteren. Het netwerk agendeert belangrijke onderwerpen tijdens o.a. Talks. Op *Het Fundament* organiseerde ENT een workshop en *Talk* voor studenten, studieleiders en schooldirecteuren over diversiteit binnen de theateropleidingen. De workshop werd geleid door ECHO (Expertise Centrum Diversiteitsbeleid).
- **Platform Aanvang: Het Goede Gesprek:** Platform Aanvang faciliteert kennisuitwisseling in de podiumkunstensector met versterking van de sector als doel. Met 'Het Goede Gesprek' wil het platform bespreekbaar maken wat doorgaans lastig en ongemakkelijk is. Tijdens *Het Fundament* gingen deelnemers, van fondsdirecteur tot zelfstandig maker, met elkaar in gesprek over onderhandelen aan de hand van interview.
- **Platform Aanvang: Solidariteitsmiddag:** Tijdens deze bijeenkomst van Platform Aanvang werd er teruggeblikt op toekomstvisies in de vorm van een talkshow. Welke visies uit het verleden werden waarheid en welke niet? De aanwezigen bespraken wat hiervan geleerd kan worden.
- **BLOK Cement:** Studenten van verschillende Nederlandse en Vlaamse toneelscholen bezochten drie dagen lang voorstellingen en spraken hierover onder leiding van dramaturg en docent Florian Hellwig.
- **Podcast Fundamentele Gesprekken:** Tijdens het festival verscheen dagelijks een aflevering van ons nieuwe podcast *Fundamentele Gesprekken*, gehost door theaterschrijver en -maker Lotte Lola Vermeer. De gasten varieerden van een theaterdirecteur tot jonge producent en van een professor tot de burgemeester van 's-Hertogenbosch. Inmiddels zijn er 10 afleveringen verschenen.

Een onafhankelijke jury reikte de jaarlijkse stimuleringsprijs **De Troffel** uit. Na beoordeling van 57 inzendingen, ging deze dit jaar naar theatermaker **Toni Blackwell** en haar team.

Ondanks dat *Het Fundament* uiteindelijk plaatsvond in een periode waarin alle coronaregels net werden losgelaten, zijn de directie en Raad van Toezicht blij met de keuze die is gemaakt in december 2021. Het leverde de organisatie en de makers niet alleen zekerheid en rust op in het voorbereidingstraject, dat door corona-gevallen binnen het festivalteam en de productieteams regelmatig verstoord werd. *Het Fundament* bleek ook het perfecte programma op het juiste moment te zijn. Het was overzichtelijk en intiem. Dat leverde aandacht, focus en heel waardevolle ontmoetingen op. Publiek, makers en het festivalteam kregen de kans om op een rustig tempo weer te wennen aan volle zalen, drukke dagen, live ontmoetingen en face-to-face gesprekken. De ruimte die het programma bood voor informele ontmoetingen na een lange periode van isolatie werd door velen benadrukt als heel waardevol.

Afzender Cement

Voor *Het Fundament* werd geen publieke campagne opgezet, omdat het vanwege covid in eerste instantie een besloten editie zou zijn. Daardoor werd er in maart een relatief klein publiek bereikt. Het bieden van een podium en publiek aan nieuwe theatermakers is de primaire functie van Festival Cement. In de zomer en in het najaar zocht Festival Cement daarom opnieuw samenwerkingen op om alsnog meer makers een podium en publiek te bieden. *Theaterfestival Boulevard* bood de ruimte om een eigen Cement-programma te organiseren binnen het festival, dat zich centreerde rondom de studio's in Pand18, het prachtige oude schoolgebouw met bijbehorend schoolplein midden in de binnenstad waar ons kantoor zich ook bevindt. De Verkadefabriek bood ook de mogelijkheid om Cement-programma te tonen. Zo kon een deel van de makers die oorspronkelijk deel uitmaakten van de selectie voor 2022 alsnog een voorstelling spelen:

- **Cor Langerak** – *Op een gegeven moment*
- **King Sisters** – *Rebuilding a voice*
- **Ira Brand** – *Ways to submit*
- **Courtney May Robertson** (Troffelwinnaar 2020) – *The woman destroyed*
- **Radicale Gezelligheid** – *Misschien een laatste maal*
- **Marijn Graven & Iris Carta** – *K.U.S._een verzoeningsritueel*
- **Maxime Dreesen** – *Countersex Education*
- **Werkplaats van de Woestijne** – *Het gewicht van een gedachte*
- **Sonja van Ojen en Hendrik Kegels** – *Om de hoek woont een struik*
- **Johannes Wirix Speetjens** – *Zonderlingen*
- **Marta & Kim** – *Our arms grew together*

Het uiteindelijke programma van Afzender Cement kwam tot stand op basis van praktische overwegingen: de festivalproducent en artistiek leider inventariseerden welke makers wanneer beschikbaar waren en welke locaties er beschikbaar waren en stelden zo het programma samen. De geselecteerde makers die hierdoor niet werden gepresenteerd tijdens *Het Fundament* of *Afzender Cement*, vinden in 2023 alsnog een plek op Festival Cement.

Cement Producties

In 2022 werden er fors mee voorstellingen geproduceerd dan gewoonlijk om op die manier de praktijk van meer extra jonge makers te kunnen ondersteunen tijdens het staartje van de coronapandemie. Theaterkrant stond ook dit jaar weer klaar om alle premières te recenseren:

- **Bram van Helden** – Bram vindt ruimte
“En de vraag is niet of dit theater is, want het gaat zo overduidelijk juist over het theater. Het theater als ruimte. Als ruimte binnen de wereld daarbuiten. [...] Met een handvol juiste attributen, het juiste licht en geluid, en de geconcentreerde focus van de makers op de vloer en de kijkers daar tegenover geloven we in dit huis. En geloven we dat dit huis de plek is die een verhaal vertelt. Een verhaal dat zich helemaal als vanzelf in ons eigen hoofd ontrolt.” – Keuze van de criticus – Wendy Lubberding, Theaterkrant
- **Cor Langerak** – Op een gegeven moment
“Langeraks arena is een welkome, frisse vorm in een landschap met veel theatervoorstellingen die tot in de puntjes worden uitgedacht en geconstrueerd.” – Lars Brinkman, Theaterkrant
- **Ira Brand** – like the party has been cancelled
“In Like the party has been cancelled neemt de Britse kunstenaar, maker, performer, schrijver en curator Ira Brand de collagetechniek als uitgangspunt. Het fragmentarische en samengestelde werk dat zo ontstaat laat de kijker vrij associëren. Daarbij zet Brand haar lichaam en de ruimte in om een paar prikkelende vraagtekens te plaatsen bij de kaders van het verhalen vertellen.” – Wendy Lubberding, Theaterkrant
- **King Sisters** – Rebuilding a Voice
“Rebuilding a Voice is een spannend voorstel voor het opeisen van je stem, voor het actief onderzoeken hoe die stem klinkt, in al zijn schoon- en lelijkheid, voor losbreken uit de groep en erop vertrouwen dat je later of ergens anders wel weer eens samenvalt met de ander. We zijn elkaars klankbord, om op terug te vallen en om ons tegen af te zetten.” – Sander Janssens, Theaterkrant
- **Marijn Graven & Iris Carta** – K.U.S. _ een verzoeningsritueel
“Het theatrale kleedt het rituele in, esthetiseert het en tilt het op. Maar vooral lopen theater en ritueel in elkaar over zonder dat het nodig is ze te begrenzen of onderscheiden.” – Elise van Dam (in opdracht)
- **Timo Tembuyser** – Missa Mater Sola
“Puttend uit verschillende religieuze zangtradities en verschillende talen – naast het Latijn dat in het eerste deel overheerste, zijn hier ook de moedertalen van de cultureel gevarieerde performersgroep te horen – weet Tembuyser een overweldigende emotionele resonantie te creëren.” – Marijn Lems, Theaterkrant

Daarnaast ontving **het zuid land** een coproductiebijdrage van Festival Cement voor de voorstelling *matrimonium* en werd er een bijdrage geleverd aan *Het gewicht van een gedachte* door **Werkplaats van de Woestijne**.

Festival Cement is erg trots dat de organisatie afgelopen jaar zo'n diverse samenstelling van producties heeft kunnen realiseren. Van verstillend, beeldend theater in de grote zaal tot een explosieve, interactieve muziekperformance. Van een gedeelde, rituele ervaring door een uitstromend PLAN-maker tot A.I.-gegenereerd acteurstheater van een afstuderend theaterstudent. Van een ingetogen, persoonlijke solo van een Brits-Nederlandse performer tot een moderne koorperformance met een grote, internationale cast.

Met deze veelheid aan producties werd de maximale productiecapaciteit van de organisatie bereikt. 2022 was op veel vlakken een uitzonderlijk jaar, waarin zes producties werden geproduceerd en het hele jaar door voorstellingen werden gepresenteerd aan publiek. Het gaf energie om met zo veel getalenteerde makers te werken en hen voor te stellen aan publiek. Maar de organisatie kijkt ook uit naar 2023, een jaar zonder corona-maatregelen, waarin de primaire focus kan liggen op de eigen festivalfunctie en waardoor de organisatie in rustiger vaarwater komt.

Talentontwikkeling

Naast een podiumfunctie, heeft Festival Cement ook een belangrijke positie in de keten van talentontwikkeling. Om deze rol zo goed mogelijk te vervullen, is de directie het jaar rond actief in het werkveld om te verkennen welke vragen er leven bij nieuwe theatermakers en welke artistieke ontwikkelingen en trends er waarneembaar zijn. Artistiek directeur Leonie Clement spreekt op jaarbasis met tientallen makers. Ze beantwoordt hun vragen, ziet hun voorstellingen en reflecteert met hen op hun werk. In het voorstellingsprogramma van Festival Cement is er nooit plek om al deze makers en vragen een plek te bieden. Veel van hen vinden geen plaats in het voorstellingsprogramma, maar sommigen kunnen wel terecht bij één van de andere talentontwikkelingsactiviteiten van Festival Cement:

De Werfplaats

De Werfplaats is een experimenteer- en ontmoetingsruimte waarin een losse coalitie van vijf makers die elkaar nog niet kent, samenkomt. Regisseurs, acteurs, schrijvers, choreografen, componisten, dansers en andere (uitvoerende) kunstenaars werken vijf dagen samen. Ze leven en werken de hele periode samen in Den Bosch. Elke dag neemt één van de deelnemers de groep mee in zijn/haar/hen eigen werkwijze. Er wordt gewerkt naar een dagafsluiter die een vrije vorm kan aannemen. Alles is goed.

In 2021 vond de Werfplaats voor het eerst (noodgedwongen vanwege corona) in besloten kring plaats en bestond het dagelijkse 'publiek' uit het team van Festival Cement. Deze beslotenheid leverde een enorme vrijheid en veiligheid op voor de deelnemers. Dit blijkt de ultieme meerwaarde te zijn van *De Werfplaats* binnen het bestaande aanbod in het veld van talentontwikkeling. Het is een unieke plek waar Nederlandse en Vlaamse makers discipline overstijgend en zonder productiedruk ervaringen kunnen uitwisselen.

In 2022 werd deze werkwijze voortgezet met een nieuw vijftal makers: **Janneke Jansen** (theaterauteur), **Lucas Devroe** (choreograaf, BE), **Farbod Fathinejadfard** (acteur/theatermaker, BE), **Wessel Verrijt** (beeldend kunstenaar) en **Kinga Jaczewska** (choreografe/danseres, BE).

“Yes! We beginnen de week met dans, zoals elke week zou moeten beginnen, voel ik nu. Heerlijk om uit het hoofd in het lijf te komen met een nieuwe groep. Ik voel me gek snel veilig. Lucas zorgt er in zijn open onderzoek naar Mannelijkheid voor dat alle druk die om deze week heen hing van me af glijdt. Ik ben niet meer zenuwachtig voor morgen, ‘mijn dag’, want alles mag hier blijikbaar. Als presteren niet hoeft, ontdek je weer nieuwe dingen. Nieuwe mensen, die je dan heel snel leert kennen.” – Janneke Jansen (lees het verslag verder [op festivalcement.nl](https://www.festivalcement.nl))

PLAN makertrajecten

In 2022 was Cement mentor van drie makers binnen PLAN talentontwikkeling Brabant:

Bram van Helden rondde zijn PLAN-traject af met de productie en premièretoernee van de zaalvoorstelling *Bram vindt ruimte* en een tentoonstelling van zijn beeldende werk in Willem Twee Kunstruimte. Hij leerde hiervan dat hij als professional baat heeft bij de theaterale context waar live ontmoeting met publiek plaatsvindt. Met coaching door Art-Up en een eigen zakelijk leider gaat hij verder bouwen aan zijn artistieke praktijk als beeldend theatermaker.

“Ik heb twee hele fijne coaches gehad die zeer benaderbaar en motiverend aanwezig waren. Zowel op artistiek en zakelijk gebied heb ik met grote regelmaat advies en sturing ontvangen. Festival Cement is een goede partner gebleken omdat mijn makerschap binnen de signatuur van het festival past. Hierdoor heb ik nooit het gevoel gehad dat het een top-down traject was omdat ik met mijn werk weer wat teruggaf aan het festival en zo als een van de velen bijdroeg aan de signatuur van het festival.” – Bram van Helden

Timo Tembuysen componeerde, regisseerde en speelde zijn eerste voorstelling binnen zijn PLAN-traject. Hij koos voor groots: een locatieproject met een grote cast van zeer ervaren performers die hij leerde kennen via audities. De grootse aanpak leverde een stevig leerproces op, maar ook een mooi eindresultaat dat werd bekroond met een nominatie voor de BNG Bank Theaterprijs.

“Ik heb de neiging erg autonoom te werken. Dat is een kracht en een valkuil. Het contact met Leonie en Janneke is altijd constructief en helend – zelfs in crisismomenten. De steun voelt onvoorwaardelijk en als er een pijnpunt de kop op steekt, wordt dat als vraag bij me neergelegd. Daardoor kan ik volledig mijn eigen keuze maken, en ook zien waar dat misschien anders had gekund. Dat valt soms hard, maar daar leer ik erg veel van.” – Timo Tembuysen

Plankton (gevormd door Sonja van Ojen en Hendrik Kegels) toerde in 2022 met eerder gemaakte voorstellingen en bereidde zich voor op een nieuwe productie (*Het Donker* door Sonja, première op Cement 2023) en het schrijven van een aanvraag voor de Nieuwe Makers-regeling bij het Fonds Podiumkunsten samen met Festival Cement en partners Feikes Huis en Alles voor de Kunsten.

[Lees meer over het succesvolle samenwerkingsverband PLAN, onderdeel van TalentHub Brabant.](#)

Broedplaats 's-Hertogenbosch

Samen met Theaterfestival Boulevard en Theater Artemis nodigden we ook in 2022 weer makers van diverse disciplines uit om een onderzoeksvraag te stellen en in residentie bij ons te komen werken. Makers krijgen in de Broedplaats de kans om zich 2 à 3 weken onder te dompelen in hun onderzoek en het tussentijds te delen met collega's en een klein publiek. Door op de werkvloer dingen uit te proberen, kunnen zij een artistiek concept uitwerken tot een concreet plan. Dit leidde al meer dan eens tot de daadwerkelijke ontwikkeling van een voorstelling. In 2022 waren de genodigden: **Arjuna Vermeulen** (breakdance), **Eleonore van Godtsenhoven & Menzo Kircz** (theater), **Antiklimax** (tekst), **Arne Luiting & Mateusz Staniak** (performance), **Romy Moons** (theater), **Gerben Vaillant** (mime) en **Marijn Brussaard** (multidisciplinair). Vanuit eigen middelen faciliteerden we nog één extra Broedplaats voor **Joeri Happel & Lucas van der Vegt** (theater).

Sectorontwikkeling

Festival Cement heeft en neemt ook een belangrijke verantwoordelijkheid binnen actuele sectorontwikkelingen. We luisteren naar het jonge werkveld, nemen actief deel aan overkoepelende netwerken en verhouden ons tot ontwikkelingen in de stad. Daarnaast reiken netwerken zoals **ENT** en **Aanvang!** actief naar ons uit als mogelijk platform voor hun activiteiten en komen vragen over de ontwikkeling van (jonge) professionals in de podiumkunsten (niet alleen van makers, maar denk ook aan producenten, zakelijk leiders, marketeers, etc.) logischerwijs vaak bij Cement terecht. Op verschillende manieren geven we invulling aan deze verantwoordelijkheid en ruimte aan actuele vraagstukken uit de professionele praktijk.

De Metselarij

In 2022 is De Metselarij – het leernetwerk voor mogelijk-makers in de kunsten dat we oprichtten in 2015 – ondergebracht in een zelfstandige stichting. De Metselarij groeide onder onze vleugels uit tot een organisatie die qua formaat en intensiteit niet meer paste binnen de werking, omvang en missie van Cement. Het aanjagen van deze beweging van peer-to-peer leren is iets wat goed bij Cement past, maar nu De Metselarij een meer gevestigde status heeft gekregen, is het een logische stap dat De Metselarij zelfstandig verder gaat. Festival Cement is alleen nog betrokken als oprichter en via de actieve betrokkenheid van Janneke Defesche, de zakelijk directeur van Festival Cement, die als eerste voorzitter van het bestuur van stichting De Metselarij fungeert. [Lees meer over De Metselarij op de website van dit netwerk.](#)

Trainee zakelijk leiding

In het najaar van 2021 nam Festival Cement een trainee zakelijk leiding aan, **Sophie Sanders**, die onder begeleiding van zakelijk directeur Janneke Defesche een aantal Cement Producties leidde in 2022. Zij werd betaald opgeleid tot zakelijk leider (van jonge makers) met het oog op het grote tekort aan zakelijk leiders en producenten voor de podiumkunsten in het zuiden van Nederland. De ambitie was dat zij na afloop van het traject aan het werk kon als

zelfstandig zakelijk van (jonge) makers in Noord-Brabant en Limburg. Die missie is geslaagd. Inmiddels is Sophie als zakelijk leider in dienst bij House of Nouws van theatermaker Sanne Nouws in Tilburg.

MAAK

Festival Cement gaf dit jaar een speciale editie van het terugkerende magazine *MAAK* uit. Deze tweede uitgave van *MAAK* bevat een terugblik op wat er tijdens *Het Fundament* gebeurde, geschreven door jonge auteurs. Het leverde een afspiegeling op van de zorgen van een nieuwe generatie kunstenaars, maar ook een hoopvolle boodschap over de groeiende toenadering en samenwerkingen binnen de sector en tussen generaties. Bezoekers van *Het Fundament* kregen deze uitgave na afloop thuisgestuurd.

Fundamentele Gesprekken

In maart verschenen de eerste afleveringen van de podcast *Fundamentele Gesprekken* over brandende thema's in de kunsten. Tijdens *Het Fundament* verscheen dagelijks een aflevering. Daarna volgde er elke zes weken een nieuwe aflevering. De fundamentele onderwerpen die tot nu toe aan bod kwamen: Artistiek onderzoek, Zorgdragen, Ondernemen, Jongeren, Produceren, Rituelen, Publiek, Onderwijs, Autonomie en De lange termijn. Presentator **Lotte Lola Vermeer** (theatermaker en -auteur bij Radicale Gezelligheid) sprak over deze onderwerpen met makers, artistieke partners en bijzondere gasten zoals de burgemeester van 's-Hertogenbosch **Jack Mikkers** en professor en onderwijspedagoog **Gert Biesta**.

“Het mooie aan rituelen is dat ze gebaseerd zijn op iets dat je al in jezelf hebt. Je eigen waardepatronen en behoeften. Dat wil je op een bepaalde manier naar buiten brengen. Ik denk dat mensen altijd op zoek zijn naar hoe die expressie zal zijn. Volgens mij moet je altijd geïnspireerd worden door een ander om die expressie helder te krijgen. Ik denk dat kunstenaars je daarin zouden kunnen helpen. Het ongemakkelijke gevoel om weer gemak te krijgen.” – Jack Mikkers

[Luister Fundamentele Gesprekken.](#)

Netwerken

In 2022 was Festival Cement aangesloten bij diverse landelijke en lokale netwerken. Via deze netwerken heeft de directie van Festival Cement een directe betrokkenheid bij belangwekkende ontwikkelingen in de sector.

Samen met ENT en **Platform Aanvang!** werden activiteiten georganiseerd tijdens *Het Fundament*.

Namens Festival Cement heeft directeur Janneke Defesche als covoorzitter zitting in het bestuur van **DOCIS** (Directeurenoverleg Culturele Instellingen 's-Hertogenbosch). Binnen DOCIS worden gemeentelijke politiek-bestuurlijke zaken gevolgd en besproken. Het bestuur van DOCIS is regelmatig gesprekspartner van de Gemeente 's-Hertogenbosch om hen van gevraagd en ongevraagd advies te voorzien over de (lokale) culturele sector. DOCIS publiceerde onder andere een website met een visie op de culturele toekomst van de stad: cultuurstaddenbosch.nl.

Directeur Leonie Clement sloot aan bij **TOP** (Taakgroep Ontwikkeling Podiumkunsten), een groep van verschillende organisaties uit heel Nederland die zich allemaal bezighouden met talentontwikkeling in de podiumkunsten. Gezamenlijk werd er een brief geschreven aan staatssecretaris Uslu als reactie op haar visiebrief. In hun brief biedt de taakgroep haar kennis en ervaringen aan als gesprekspartner bij de verdere vorming van het landelijke cultuurbeleid gericht op talentontwikkeling en onderzoeksplekken voor de podiumkunsten.

“Kunst is het doen van voorstellen. Het is in staat het onmogelijke voor te stellen. Zoals het teruggeven van tijd of het creëren van begrip in tijden van polarisatie. Benader kunst als R&D van de samenleving, als sector die bewegingen in de maatschappij signaleert, onderzoekt en agendeert. Vraag instellingen zelf waarvoor zij verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen en creëer daarvoor speelruimte.” – Fragment uit de brief van TOP aan staatssecretaris Uslu

In 2022 werd Festival Cement aspirant-lid van de **NAPK** (Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten). Vooral vanwege de producerende rol die de organisatie voor nieuwe makers op zich neemt, is een lidmaatschap bij de NAPK van waarde. Via de NAPK kunnen o.a. Cao-onderhandelingen, relevante wetswijzigingen en veranderende beleidskoersen op de voet worden gevolgd. Via de online omgeving SPOTS en tijdens (digitale) Ovale Tafelgesprekken wordt kennis uitgewisseld tussen directies.

Daarnaast is Festival Cement onderdeel van het informele, nationale netwerk **Verenigde Podiumkunstenfestivals**.

Tot slot vinden er binnen **PLAN Talentontwikkeling Brabant** veel gesprekken plaats over sectorontwikkelingen en bestaat er een doorlopende uitwisseling over nieuwe talenten, opvallende artistieke trends en thema's en sectorbrede vraagstukken met de aangesloten partners.

Young Creatives

In 2021 initieerde Festival Cement de Young Creatives: een groeiend netwerk van Bossche jongeren (14-19 jaar) die samen met coördinator **Tom Heintz** maandelijks een cultureel programma bezoeken in de stad. Om het programma voor de Young Creatives van de grond te krijgen, zocht Festival Cement aansluiting bij diverse partners in de stad die activiteiten kunnen aanbieden. Publieks-, educatie- en marketingmedewerkers van verschillende culturele instellingen zijn aangehaakt en bieden gratis activiteiten aan. Een Young Creatives-activiteit bestaat altijd uit een (informele) ontmoeting tussen de jongeren en een medewerker of maker(s) van de bezochte plek en een bezoek aan een expositie, concert, film, voorstelling of andere soort kunstuiting. Soms wordt er ook samen gegeten. Tot nu toe is deelname aan de activiteiten gratis, waardoor er een groeiend netwerk van jongeren met uiteenlopende achtergronden en interesses ontstaat. 40 jongeren zijn inmiddels aangesloten bij het netwerk en gemiddeld zijn er acht jongeren per activiteit in wisselende samenstelling aanwezig.

Om de kansen van dit groeiende netwerk te verkennen en benutten, bestaat er sinds 2022 een vaste werkgroep met Festival Cement als coördinator, de Verkadefabriek, Theater Artemis, Design Museum en Theater aan de Parade. Voor 2023 liggen er plannen om meer verantwoordelijkheid bij de jongeren te leggen en de frequentie van de activiteiten te verhogen, zodat de jongeren meer kansen krijgen om te komen en elkaar daardoor vaker ontmoeten.

De insteek van Festival Cement is al vanaf de start van Young Creatives dat het netwerk stadsbreed gedragen wordt en een rol speelt die veel verder reikt dan alleen het betrekken van jongeren bij Festival Cement. Het gaat er juist om dat Bossche jongeren die graag bezig zijn met kunst hun weg weten te vinden naar het bestaande culturele aanbod in de hele stad en ze dat samen met andere geïnteresseerde jongeren kunnen bezoeken, zodat ze zich er op hun gemak voelen. In de toekomst vinden deze jongeren hopelijk zelf hun weg naar dat aanbod en vormen ze het publiek (en wie weet: de Bossche culturele sector) van de toekomst.

Om meer organisaties in de stad te betrekken, organiseerde Festival Cement tijdens Theaterfestival Boulevard een werksessie *#young #creatives*. Hier kwamen creatieve zelfstandigen, culturele organisaties en beleidsmakers die zich bezighouden met jongeren(werk) samen om ervaringen uit te wisselen. Onder andere een studente van Fontys Communicatie presenteerde hier de resultaten van een onderzoek naar de kunstbeleving van jongeren in Den Bosch, dat ze met medestudenten deed in 2021 in opdracht van Cement.

Impact

Na een intensief, meerjarig onderzoek naar de term impact, formuleerde Cement de impact die ze zelf heeft op betrokken makers en publiek en daarmee op de wereld om haar heen, een Theory of Change:

Festival Cement stimuleert via kunst en gesprek een bewuste en genuanceerde houding. Festival Cement nodigt haar medewerkers, makers, partners en publiek uit de wereld tegemoet te treden met een open blik, zonder (voor)oordeel en met oog en oor voor de ander. Zo ontstaat de mogelijkheid om voorbij meningen met elkaar te reflecteren op de wereld, de culturele sector, de stad en ieders eigen (professionele) plek daarin. Vanuit die reflectieve ruimte is actie mogelijk. Volgens Festival Cement is deze houding en ruimte van onschatbare waarde in de veelal harde, snelle samenleving en sector waarin we ons met zijn allen bewegen.

In 2022 werd het de tijd om de opgedane kennis en inzichten uit het meerjarige onderzoek naar impact te vertalen naar praktische programma's en uitingen, vanuit de opgestelde Theory of Change. In het geval van impact, stimuleert Cement makers, publiek, beleidsmakers, de eigen organisatie en andere professionals in de kunsten om nieuwe wegen te vinden om te communiceren over impact. De laatste jaren heeft die term veel lading gekregen in de publieke dialoog. Die lading is vaak sociaal en maatschappelijk. De impact van kunst wordt dan ingevuld als de instrumentele waarde die kunst heeft ten opzichte van een sociaal of maatschappelijk vraagstuk. De impact-vraag is een verantwoordingsvraag geworden. En die verantwoordingsvraag is niet altijd te beantwoorden in woorden of in cijfers. Niet als we het over kunst hebben. Er is behoefte aan een manier van communiceren die niet oordelend is. Die niet zoekt naar een generiek te benoemen impact, maar juist ruimte laat voor ieders persoonlijke ervaring van het kunstwerk.

Vanuit deze behoefte ontwikkelde Cement in 2022 activiteiten die stimuleren om op een nieuwe manier met elkaar te communiceren over kunst. Zo werd er een lessenreeks ontwikkeld voor kunstvakstudenten in opdracht van de Master Kunsteducatie (die vanwege corona geen doorgang vond, maar hopelijk in 2023 alsnog kan doorgaan) en ontstonden *De Standplaats*, *Slumber* en de *Impact Routekaart*.

De Standplaats

Van 2018 tot en met 2021 organiseerde Festival Cement jaarlijks het *Impact & Makerschapstraject*, waarin samen met makers en gasten vanuit hun artistieke makerschap werd onderzocht welke vragen de term 'impact' oproept in de kunstenaarspraktijk. Uit de ervaringen van deze vier trajecten kwam een masterclassprogramma voort voor makers: *De Standplaats*. In een periode van 5 maanden komt een groep makers op regelmatige basis samen om ruimte te maken voor vragen over de context van hun praktijk. Gedurende dit traject staat plaats- en contextbepaling van de artistieke praktijk van de deelnemende makers centraal. Het is een programma van acht dagen vol inspiratie, workshops, dialoog, oefeningen en gedachte-experimenten. Op deze dagen delen experts uit het werkveld hun ervaring en kennis, zoals **Emke Idema**. De deelnemers aan de eerste *Standplaats* zijn **Joeri Heegstra**, **Timo Tembuysen**, **Maxime Dreesen**, **Lotte Lola Vermeer** en **Lisanne van Aert** (Radicale Gezelligheid), **Hidde Brouwers** en **Jorg van den Kieboom** (het zuid land) en startte eind 2022.

Slumber

Niet alleen makers, maar ook bezoekers speelden een belangrijke rol in het onderzoek naar impact. Vanuit publieksperspectief komt naar voren dat de impact van een voorstelling voor iedereen anders is. Iedere bezoeker beleeft een voorstelling vanuit diens eigen perspectief. Of die beleving een diepe, blijvende indruk maakt of vluchtig is, verschilt per kunstwerk en per persoon. Ook de manier van het verwerken van de ervaring is voor iedereen anders. Want iedereen brengt een eigen achtergrond met zich mee die bijdraagt aan het kunstwerk. Zoals Marcel Duchamp al stelde: *'the creative act is not performed by the artist alone'*. Vanuit de sector en beleidsmakers is er een grote behoefte aan manieren om te communiceren over de persoonlijke en artistieke impact die kunst kan hebben. Een omschrijving geven van een kunstervaring blijkt voor zowel makers als publiek een moeilijke opgave. Zeker voor iemand (lees: een hele generatie) die zelden tot nooit een theatervoorstelling of expositie bezoekt.

Daarom introduceert Festival Cement een digitale tool die (nieuw) kunstpubliek uitnodigt om op een associatieve, beeldende manier te reageren op een kunstervaring zonder direct in een zoektocht naar woorden of oordelen terecht te komen, maar juist door de kunstenaar in jezelf te verkennen. Die tool draagt de werktitel *Slumber* en ontwikkelt Cement in samenwerking met het Bossche innovatiebureau Wij Doen Dingen, met input van maker **Bart van de Woestijne** en het **Design Museum** en met een financiële bijdrage uit de Regeling Transitie en Vernieuwing van de Gemeente 's-Hertogenbosch.

Tijdens *Afzender Cement* vond een eerste test van *Slumber* met publiek plaats in een speciaal ingericht *Impact Lab*. Bezoekers werden uitgenodigd om na afloop van een voorstellingsbezoek een aantal intuïtieve vragen te beantwoorden via hun mobiele telefoon. Ze kozen bijvoorbeeld een kleur die het beste paste bij hun ervaring of verzonden een niet-bestaand woord om hun ervaring te duiden. Op basis van hun antwoorden werd met A.I. een afbeelding

gegenereerd die leidde tot een inhoudelijk gesprek over de persoonlijke ervaring van de bezoeker. De afbeeldingen werden meegenomen en gedeeld en boden een alternatief perspectief op de voorstellingen. [Neem een kijkje in het \(online\) Impact Lab.](#)

In het najaar werd *Slumber* geselecteerd door Art-Up voor hun *Incubator*: een intensief programma van vier maanden waarin Janneke en Impact-coördinator **Suze van Miltenburg** samen met andere culturele, innoverende organisaties het concept voor *Slumber* verder konden ontwikkelen. [Lees er meer over.](#)

Routekaart

In 2021 nam een groep studenten van de Master Kunsteducatie van Fontys Hogeschool in Tilburg deel aan het Impact & Makerschapstraject. De studenten werden als publiekswerkers gekoppeld aan een maker om samen met diegene tot een verbeeldingsvorm te komen: een ontwerp dat de impact van een kunstwerk versterkt, in kaart of in de praktijk brengt. Naar aanleiding van dit experiment maakte één van de studenten een Routekaart die makers en publiekswerkers helpt in de nauwe en soms complexe samenwerking, waarin de kunstenaar inhoudelijk verantwoordelijk is voor een artistiek werk en de publiekswerker voor een vertaling van de impact daarvan. Dit resulteerde in een inzetbare Routekaart vol gidsvragen en tips. In 2023 werkt Festival Cement aan een plan om deze Routekaart te delen en verspreiden onder studenten en professionals die zich bezighouden met publiekswerking in de kunsten.

Doelstellingen en resultaten

De doelstellingen van Cement zijn verdeeld in vier categorieën: Festival Cement als Podium, Onderzoekruimte, Voedingsbodem voor talent en Festival Cement in Dialoog met haar omgeving. Op alle vier de vlakken zijn er in 2022 weer mooie resultaten behaald, die er in cijfers zo uit zien:

Festival Cement als podium

- 19 dagen met 95 voorstellingen van 15 makers/gezelschappen
- 37 Nederlandse en 15 Vlaamse makers en performers tijdens Het Fundament en Afzender Cement
  - 1381 bezoeken tijdens Het Fundament en 1456 bezoeken tijdens Afzender Cement
  - 10 Cement (Co) Producties op reis door Nederland en Vlaanderen

Festival Cement als onderzoekruimte

- 17 makers en ontwerpers aan het werk in De Broedplaats
  - 21 deelnemers aan BLOK Cement
  - 5 jonge makers in de Werfplaats
- 46 pagina's reflectie van 10 auteurs, 1 illustrator en 1 algoritme in ons magazine MAAK
  - 7 makers in De Standplaats

Festival Cement als voedingsbodem

- 8 gerealiseerde (co)producties in samenwerking met 11 verschillende coproductanten
  - 3 mentortrajecten via PLAN
- een succesvolle verzelfstandiging van De Metselarij met op dat moment 78 Metselaars in 6 lichteningen
  - 57 inzendingen voor De Troffel
- 203 studenten en (young) professionals met elkaar in gesprek tijdens Het Fundament

Festival Cement in dialoog

- 22 enthousiaste vrijwilligers
- 82 deelnemers aan ons Impact Lab
- 40 betrokken jongeren via ons groeiende Young Creatives netwerk
- 33 betrokken Bossche organisaties en ondernemingen
- 28 bijzondere gasten in 10 afleveringen van Fundamentele Gesprekken

Omgevingsanalyse

Festival

Na in 2020 en 2021 geen eigen, live festival te organiseren, was in 2022 voor Festival Cement de nood hoog om weer een deel van het eigen publiek aan te spreken. Vooral het publiek van kunstprofessionals dat Festival Cement gewoonlijk aanspreekt, werd in de voorgaande jaren gemist, doordat een groot deel van het voorstellingsprogramma in de zomer(vakantie) plaatsvond. Daarnaast was er in de sector, in het bijzonder bij jonge makers, een grote behoefte aan live ontmoetingen. *Het Fundament* werd ingericht om deze jonge makers een podium te bieden, het professionele publiek opnieuw te ontvangen én beide groepen met elkaar in contact te brengen. In de vorm van *Het Fundament* nam Festival Cement een belangrijke rol in tijdens de heropening van de sector, door binnen die heropening plaats te maken voor een nieuwe generatie podiumkunstenars die tijdens de coronapandemie sterk naar de achtergrond was verdwenen. De vele Cement Producties werden opgepikt en geprogrammeerd, wat erop wijst dat theaterprogrammeurs hun weg naar Festival Cement als belangrijk podium voor nieuw talent weer weten te vinden.

De samenwerking met Theaterfestival Boulevard leverde het inzicht op dat Festival Cement een ander publiek bereikt dan Boulevard. Daardoor is het voor makers een andere ervaring om te spelen op Cement dan op Theaterfestival Boulevard. Dit maakt duidelijk dat de twee theaterfestivals elkaar goed aanvullen qua doelstellingen, sfeer, programma en publieksbereik.

Landelijk zijn er diverse theaterfestivals die werk van nieuwe makers presenteren en (soms) coproduceren, zoals Over het IJ in Amsterdam, Festival Circolo in Tilburg en Jonge Harten in Groningen. Festival Cement ziet het als belangrijke aanvulling dat meerdere festivals verspreid over het land zich verantwoordelijk maken voor nieuwe makers, zodat meer makers de kans krijgen werk te ontwikkelen en die makers hun voorstelling op meerdere plekken kunnen tonen. Festival Cement blijft tot nu toe echter het enige festival waar enkel werk van nieuwe Nederlandse en Vlaamse makers te zien is. Deze bundeling is de kracht van Festival Cement en een reden voor (professioneel) publiek om het festival te bezoeken. Door de exclusieve focus op de jonge werkpraktijk, is Festival Cement zeer goed op de hoogte van actuele artistieke ontwikkelingen en vernieuwingen.

Talentontwikkeling

Als podium, onderzoeksruimte en productieplek voor talent heeft Festival Cement haar belangrijke functie binnen de keten van talentontwikkeling stevig behouden. Qua profilering van deze functie werkt Festival Cement aan een helder communicatiepakket voor Cement Producties. Andere producenten van jong werk zijn beter zichtbaar in het veld. Festival Cement hoort en ziet terug dat zij zich hierin vaak nog erg bescheiden opstelt in verhouding tot de bijdrage die de organisatie levert aan het werk van makers en vernieuwingen in de podiumkunsten. Andere organisaties zijn actiever in het communiceren over hun behaalde successen, bijdragen aan producties van makers en de ontwikkelingen die zij op gang brengen in de sector. Festival Cement zou meer van zich mogen laten horen.

Festival Cement ziet landelijk dat er zorgen zijn over de afname van ruimte voor nieuwe makers om te experimenteren en produceren. Dat de plekken voor nieuwe makers schaars zijn, bleek onder andere uit de grote hoeveelheid aanmeldingen voor *De Troffel*.

De Broedplaats en *Werfplaats* worden door makers en collega-organisaties benoemd als uniek, omdat er weinig plekken zijn in Nederland waar er zonder verwachte prestatie, maar wel tegen betaling gewerkt kan worden door startende makers.

Binnen PLAN neemt Festival Cement als talentontwikkelaar een belangrijke rol in. Festival Cement begeleidt relatief veel makers binnen het PLAN-netwerk. Dit komt voort uit het feit dat bij beide organisaties talentontwikkeling centraal staat en het voor Cement dus een heel vanzelfsprekende taak is om als mentor op te treden in een traject.

Lokale inbedding

Festival Cement vervult in de culturele sector in de stad een belangrijke rol. Dat komt door het voorzitterschap van DOCIS, deelname aan *De Broedplaats*, het initiatief voor *Young Creatives* en de samenwerking met Theaterfestival Boulevard en de Verkadefabriek, maar ook doordat Festival Cement steeds bewuster kiest voor het werken met lokale leveranciers en ondernemers. Dit komt de (lokale) zichtbaarheid en inbedding van het festival ten goede. Natuurlijk zorgen de vrijwilligers en gastgezinnen ook voor een nauwe verbinding met Bossche bewoners. Het is daarom jammer dat hun rol noodgedwongen kleiner was gedurende de corona-pandemie. In de toekomst zullen zij zeker nauw betrokken blijven bij de organisatie van Festival Cement.

Landelijke ontwikkelingen

De voornaamste praktische risico's voor de toekomst zijn personeelstekorten en stijgende prijzen. Deze factoren zorgen voor hoge kosten, waardoor het risico bestaat dat er activiteiten geschrapt moeten worden. Landelijk kan dit zorgen voor een afname van kansen voor nieuw talent. En dat terwijl er door corona al een flinke opstapeling is ontstaan van makers die hun plek in het werkveld nog moeten vinden. Jonge maker hebben (nog) geen structurele financiële ondersteuning. Dat zorgt het voor veel stress, zelfs als ze onder de veilige vleugels en verantwoordelijkheid van Festival Cement kunnen produceren en ontwikkelen. De grootste (financiële) kansen voor het produceren van voorstellingen van nieuwe makers liggen momenteel bij samenwerkingspartners, zoals coproducenten, andere festivals en PLAN. Echter, hoe meer partners er nodig zijn om één maker en diens plannen te ondersteunen, hoe minder plek er overblijft voor de instroom van nieuwe talenten. Hierdoor neemt de druk op organisaties en op particuliere fondsen voor projectfinancieringen ook toe.

Een andere zorg is die om de mentale gezondheid van jonge creatieve professionals. Cement hoort en ziet dat er veel makers, maar ook bijvoorbeeld jonge producenten, kampen met overspanning en burn-outs.

Poortwachtersrol

Niet alleen de vraag van makers naar speelplek en productieplekken is groot, maar ook de vraag naar begeleiding in de ontwikkeling van een professionele carrière is momenteel overweldigend en lijkt zelfs toe te nemen. De toenemende vraag heeft enerzijds te maken met nog altijd schaarser wordende middelen en plekken en anderzijds een toename van het aantal mensen dat maker is of zich zo profileert. Denk aan uitvoerende podiumkunstenaars die naast hun uitvoerende werk ook steeds vaker zelf werk gaan maken. Festival Cement is zich zeer bewust van het feit dat deze enorme vraag, zeker in een situatie van schaarste, een grote verantwoordelijkheid met zich meebrengt.

Festival Cement neemt deze verantwoordelijkheid zeer serieus. Er zijn twintig presentatieplekken tijdens het festival, twee à vier productieplekken, zes Broedplaatsen en vijf Werfplaats-deelnemers, maar Festival Cement gaat jaarlijks met een veelvoud van dit aantal makers in gesprek. Soms een oriënterend of eenmalig gesprek, maar vaker doorlopend op weg naar misschien ooit een plek op het festival.

Artistiek directeur Leonie Clement neemt jaarlijks ten minste kennis van 80 à 90 makers die een concept indienen voor *de Troffel* en tien à vijftien studenten van de Toneelacademie Maastricht die een concept indienen bij Festival Cement en ViaZuid voor de productie van hun afstudeervoorstelling. Met al deze studenten wordt een gesprek gevoerd. Leonie Clement ziet daarnaast zo veel mogelijk voorstellingen (twee à drie per week) op zo veel mogelijk verschillende plekken. Ieder voorstel wordt serieus genomen en met wie dat wil, gaat Festival Cement in gesprek over diens voorstelling en de overwegingen die Festival Cement maakt met betrekking tot diens werk.

Festival Cement heeft een brede artistieke signatuur, die jaarlijks bepaald wordt door de ontwikkelingen in het jonge werkveld. Dit is uniek, maar brengt ook bovenstaande verantwoordelijkheden met zich mee. De directie stelt zichzelf de verplichting om in gesprek te zijn met nieuwe makers en te blijven zoeken naar woorden voor wat zij ziet, meemaakt en voelt. Desondanks is het maken van een festivalselectie uiteindelijk altijd een integrale afweging, waarover niet tot in detail verantwoording afgelegd kan worden. Er is altijd sprake van een subjectieve blik en van het probleem dat deze subjectiviteit vanzelfsprekend met zich meebrengt.

De directie zoekt daarom ook naar een antwoord op een steeds vaker terugkerende vraag in de sector: is het houdbaar dat de selectie (van jong talent) enkel wordt bepaald door een artistiek leider? Is het houdbaar alleen te beslissen wie er door de poort gaat en wie buiten blijft? En staat het aanbod in de sector nog in verhouding tot wat één persoon kan zien? Om deze reden beraadt Festival Cement zich komend jaar op een vacature voor een junior (of trainee) programmeur om op die manier ook intern tegenstem en samenspraak te organiseren. Daarnaast zoekt Festival Cement altijd het inhoudelijke gesprek op met collega's en met makers, o.a. binnen PLAN en diverse jury's (Erik Vos prijs, BNG Theaterprijs) en door het betrekken van makers bij inhoudelijke trajecten, zoals Bart van de Woestijne bij *Slumber* en Emke Idema bij *de Standplaats*. Zo blijft de organisatie zich voeden en inspireren vanuit de makerspraktijk.

Communicatie en publiek

Huisstijl

In 2022 ontwikkelde Festival Cement in samenwerking met **Mister Adam** een nieuwe huis- en communicatiestijl. Het doel: een stijl met een toegankelijke, lichte uitstraling die een weergave is van het veelvormige programma van Festival Cement, die zowel fysiek als online opvalt en aansluit bij een jonge, digitale doelgroep. Het resultaat: een veelkleurige, dynamische, digitaal vormgegeven grafische stijl die van je scherm spat en een informele *tone of voice* waarin zo min mogelijk vaktermen hun weg naar het publiek vinden. De website werd ook volledig vernieuwd – en is nog steeds in ontwikkeling – in samenwerking met **The Cre8ion.Lab** uit Den Bosch. Er werden belangrijke ingrepen gedaan, zoals het beter vindbaar maken van informatie – verdeeld in informatie voor makers, professionals en publiek – en het verbeteren van de leesbaarheid door toegankelijker taalgebruik en de mogelijkheid om tekst en/of het kleurcontrast op de website te vergroten.

Publiekswerking

Op het vlak van publiekswerking heeft Festival Cement de in 2021 ingezette focus op jongeren uit Den Bosch en omgeving voortgezet door het platform *Young Creatives* te blijven coördineren en verder uit te bouwen met partners in de stad. Daarnaast heeft Festival Cement een belangrijke rol gepakt in het ontvangen van de platforms *Aanvang!* en *ENT*. De organisatoren van en deelnemers aan de bijeenkomsten van deze platforms behoren óók tot de (professionele) publieksgroep van Festival Cement. Het uitnodigen van deze publieksgroep om zelf een activiteit te organiseren tijdens *Het Fundament* en hen daarbij zowel vrijheid als ondersteuning te bieden, is een belangrijk onderdeel van de publiekswerking van Cement.

Qua publieksbeleving had Festival Cement dit jaar de regie minder in eigen handen dan gewenst. Rondom de voorstelling vond het publiek zijn weg naar het restaurant van De Verkadefabriek en het festivalhart van Theaterfestival Boulevard. In 2023 wil Festival Cement weer volop inzetten op een echte festivalbeleving met een bruisend festivalhart waar publiek en makers elkaar ontmoeten.

Publieksbereik

Voor de periode 2021–2024 stelde Festival Cement publieksgroei als doel. In 2019 – de laatste reguliere editie van Festival Cement – waren er 3.508 bezoekers aanwezig bij het voorstellings- en contextprogramma. In 2022 vonden 3.839 bezoekers (en luisteraars) hun weg naar *Het Fundament* en *Afzender Cement*. Deze stijging in publieksaantallen is lager dan de prognose die werd gemaakt pre-corona, maar Festival Cement is naar omstandigheden zeer tevreden met dit aantal. Het duidt erop dat theaterpubliek terugkeert. Een deel van de getelde bezoekers bestaat uit de luisteraars van *Fundamentele Gesprekken*; een online onderdeel dat werd toegevoegd aan het aanbod van Cement naar aanleiding van de goede ervaringen met online bereik tijdens *Cement in Isolement* – de online corona-editie van het festival in 2020.

Het magazine *MAAK* is niet meegenomen in de publiksaantallen, omdat het aantal lezers niet kon worden gemonitord.

In 2022 vond een groot deel van de kaartverkoop plaats via de partners van *Afzender Cement*. Hierdoor is er geen zicht op het aantal unieke bezoekers, maar enkel op het aantal bezoeken.

Het tweedelige programma *Het Fundament* en *Afzender Cement* heeft er dit jaar voor gezorgd dat er een vrij strikte scheiding was tussen professioneel publiek en regulier (Bosch) publiek. De ontmoeting tussen deze twee publieksgroepen is voor Festival Cement echter erg belangrijk: het levert een unieke dynamiek op in de zaal en tijdens de informele ontmoetingen die plaatsvinden rondom de voorstellingen. In 2023 hoopt Festival Cement weer een gemengd publiek te ontvangen dat elkaar ontmoet en versterkt.

De publiksaantallen van *Het Fundament* en *Afzender Cement* zijn onderstaand weergegeven in de daarvoor bestemde modellen van het FPK:

MODEL III F

	2022	Begroting FPK	2021
Duur in dagen	19	9	23
Aantal activiteiten kernprogrammering	127	100	106
Aantal overige activiteiten	39	25	14
Totaal aantal activiteiten	166	134	120
Totaal aantal bezoekers	3839	3660	2666
Totaal aantal bezoeken kernprogrammering	2607	3875	2450
Totaal aantal bezoeken overige activiteiten	1232	800	216
Totaal aantal bezoeken	3839	4675	2666
Waarvan betaalde bezoeken	2332	3675	1994
Waarvan niet betaalde bezoeken	1507*	1000	672

MODEL IV F

Titel	Lengte	Aantal keer gespeeld	Betaalde bezoeken	Gratis bezoeken
Festival Cement: Het Fundament				
Timo Tembuysen - Missa Mater Sola	60	4	188	8
Mooni Tichel - Deep NYX	50	2	60	4
Ira Brand - Like the party has been cancelled	70	4	83	10
Bram van Helden - Bram vindt ruimte	70	3	209	33
King Sisters - Rebuilding a voice	60	3	113	21
Cor Langerak - Op een gegeven moment	70	4	179	18
Dries Gijssels - Realtime	80	2	100	7
Marijn Graven - K.U.S._een verzoeningsritueel	60	6	116	4
Werkplaats van de Woestijne - Het gewicht van een gedachte	45	4	20	0
Afzender Cement:				
Cor Langerak - Op een gegeven moment	70	2	63	13
King Sisters - Rebuilding a voice	60	3	169	20
Ira Brand - Ways to submit	80	2	16	38
Courtney May Robertson - The woman destroyed	55	3	55	31
Radicale Gezelligheid - Misschien een laatste maal	180	7	50	3
Marijn Graven - K.U.S._een verzoeningsritueel	60	5	78	2
Maxime Dreesen - Countersex Education	45	3	61	11
Werkplaats van de Woestijne - Het gewicht van een gedachte	75	50	234	29
Sonja van Ojen en Hendrik Kegels - Om de hoek woont een struik	45	18	424	23
Johannes Wirix Speentjes - Zonderlingen	60	1	4	36

Marta & Kim - Our arms grew together	60	1	53	21
		127	2275	332
Overige activiteiten:				
Platform Aanvang!: Het goede gesprek		1		16
Platform Aanvang!: Solidariteitsmiddag		1		25
Dag Dramaturgie		1	11	
ENT: Workshop		1		47
ENT: Talk		1		58
De Troffel (pitches)		1		30
BLOK Cement		1	21	
Fundamentele Gesprekken		10		884
Werkessie #young #creatives		1		17
Breathing Connections		1		5
Bijeenkomsten Young Creatives		8		56
Programma op maat: HKU Scenografie		1	14	
Programma op maat: Koning Willem I College		1	11	
De Werfplaats		1		5
De Broedplaats		8		25
De Standplaats		1		7
		39	57	1175
		166	2332	1507*

Naast bovenstaande bezoekersaantallen, bereikten de Cement Producties op tournee in 2022 zo'n 1500 bezoekers, verspreid over 22 speelbeurten.

*Het aantal gratis bezoeken bevat ook het aantal luisteraars van de podcast Fundamentele Gesprekken.

Organisatie

Bestuur/Raad van Toezicht

Het bestuur bestond begin 2022 uit:

Naam S. Van Triest (Sebastiaan)

Functie Voorzitter

Eerste benoemingstermijn 30-06-2015 (voorzitter vanaf 23-11-2015)

Naam R. Rijken (Renate)

Functie Algemeen bestuurslid

Eerste benoemingstermijn 01-02-2014

Naam M. Boussoufi (Mohamed)

Functie Penningmeester

Eerste benoemingstermijn 18-02-2019

In februari 2022 heeft Stichting Cement een statutenwijziging doorgevoerd en is zij overgestapt op het Raad van Toezicht model. De reden hiervoor is dat de organisatie van Stichting Cement zich door de jaren heen zo heeft ontwikkeld dat dit model beter aansluit bij de manier van werken.

Eind 2022 bestaat de Raad van Toezicht uit Sebastiaan van Triest (voorzitter), Mohamed Boussoufi, Marilou Boufadiss-Kersemaekers, Clemens Sassen en Rick Mouwen. Begin 2023 zal ook Maayke Coenen worden ingeschreven als lid van de Raad van Toezicht.

Personeel

Aan de basis van Festival Cement staat een vast team van 2 FTE, bestaand uit artistiek directeur-bestuurder Leonie Clement (0,8), zakelijk directeur-bestuurder Janneke Defesche (0,8) en hoofd publiek Eugenie Verschuren (0,4). Eugenie Verschuren haar contract werd in 2022 tijdelijk uitgebreid vanwege de uitbreiding van activiteiten in de zomer en de overbrugging tot de invulling van de vacature voor een nieuwe marketing medewerker. Per 1-7-2022 is ook Pim Cornelussen (festival dramaturg) in vaste dienst (0,6 FTE) na opvolgende tijdelijke contracten van 0,4 FTE. In 2022 wisselde slechts één functie qua bezetting; in de zomer startte een nieuwe medewerker marketing na een zeer vlot verlopen sollicitatieprocedure met voldoende sollicitanten. Met Theaterfestival Boulevard/Bosse Nova bestaat een nauwe samenwerking op personeelsvlak; zowel de administratie als vrijwilligerscoördinatie van Festival Cement wordt tegen betaling uitgevoerd door vaste medewerkers van die organisatie.

In het team van ZZP'ers waarmee de organisatie zich jaarlijks uitbreidt richting de festivalperiode hebben zich geen wijzigingen voorgedaan. De directie is zeer blij met de dynamiek binnen dit team en ziet het op projectbasis terugkeren van deze ZZP'ers als een grote waarde voor de continuïteit voor de organisatie.

Naleving Wet Normering Topinkomens

De bezoldiging van de directie- en bestuursleden van Stichting Cement over 2022 voldeed aan de grenzen die de WNT stelt aan topfunctionarissen binnen de publieke en semipublieke sector. De artistiek directeur ontving in lijn met de CAO Toneel & Dans een bruto jaarsalaris van €48.307,20 op basis van een dienstverband van 0,8 FTE. De zakelijk directeur ontving een jaarsalaris van €40.924,80 op basis van een dienstverband van 0,8 FTE. Dit ligt onder het jaarlijkse maximum van €172.800,0 bij 0,8 FTE. De Raad van Toezicht functioneert onbezoldigd.

Codes

Festival Cement onderschrijft de culturele codes en past ze toe. Het is voor Festival Cement een belangrijke taak om beginnende kunstenaars, ook diegenen die niet geselecteerd worden, de weg te wijzen in een complex werkveld en hen zich daarin welkom te laten voelen. Festival Cement is door haar open houding voor veel makers één van de eerste professionele gesprekspartners. Dit biedt de kans om makers al bij intrede in het werkveld belangrijke waarden mee te geven, zoals Fair Practice, zelfbewustzijn, transparantie en (sociale) veiligheid op de werkvloer. Hierdoor is Festival Cement een belangrijke aanjager van eerlijke, bewuste en transparante werkpraktijken.

In deze paragraaf wordt er op de toepassing van de codes gereflecteerd in het daarvoor bestemde format van het Fonds Podiumkunsten.

Fair Practice Code

Startpositie:

- Festival Cement betaalt haar medewerkers volgens de CAO Toneel & Dans en baseert tarieven voor ingehuurde werkrachten op de CAO. Er is al jarenlang sprake van eerlijke betaling, ook aan makers.
- Festival Cement biedt altijd kostendekkende (of hogere) uitkoopsommen voor de speeldagen van makers. Er is nooit sprake van financieel risico voor de makers.
- (Co)productiebijdragen worden gebaseerd op gezamenlijk opgestelde begrotingen waarin duidelijk wordt weergegeven dat teamleden van makers fair worden uitbetaald.
- Festival Cement hanteert voor opdrachtnemers (vaak ZZP'ers) een gunstige afspraak m.b.t. annulering in opdrachtovereenkomsten.

- Financiering die Festival Cement ontvangt ten gunste van makers (denk aan PLAN-ontwikkelbudgetten, projectsubsidies) gaat altijd volledig naar (de producties van) de makers. Festival Cement besteedt uit deze budgetten geen middelen aan overhead of andere kosten. Ook voor onderzoek ontvangen makers een honorarium.
- Festival Cement ondersteunt en begeleidt makers bij het berekenen van uitkoopsommen en opstellen van begrotingen.
- Festival Cement kiest voor duurzame verbindingen met makers die zich niet beperken tot één speelkans op het festival. Cement voert langdurig inhoudelijke gesprekken en programmeert meerdere jaren de nieuwe voorstellingen van een maker. Hiermee biedt Festival Cement vertrouwen en een bepaalde mate van rust of zekerheid in een jonge carrière.

Doelstelling 2022:

- HR-beleid in kaart brengen en verbeteren met een externe HR-adviseur. Focuspunten: monitoring functioneren van medewerkers en zelfstandigen, leerkanalen organisatie en team, generalisatie van processen omtrent contracten, salarisontwikkelingen en onderhandelingen, inrichting van sollicitatieprocedures, protocollen omtrent (ongewenste) omgangsvormen.
- Gesprek faciliteren tussen talentontwikkelaars in Nederland om met elkaar te bespreken hoe verschillende organisaties Fair Practice binnen de context van talentontwikkeling interpreteren en er vorm aan geven.

Ontwikkelingen 2022: Allereerst zijn de directie en Raad van Toezicht heel trots om van teamleden én via externe partijen te horen dat Festival Cement bekend staat als een zeer betrouwbare, eerlijk betalende partij die haar mensen serieus neemt en waar altijd dialoog mee mogelijk is. Op het vlak van Fair Practice hebben zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan:

- De arbeidscontracten van de directie van Stichting Cement zijn juridisch gecontroleerd door een advocatenkantoor.
- Via het TOP-overleg maakt Festival Cement zich hard voor een eerlijke werkpraktijk voor jonge makers en financiële ruimte voor onderzoek. Binnen TOP is ook ruimte om te spreken met mede-talentontwikkelaars over hoe zij de werkzaamheden van makers financieren.
- Festival Cement neemt haar rol als producent en opdrachtgever serieus door zich aan te sluiten bij de NAPK. De NAPK biedt inzicht in sector- en Cao-afspraken, loonontwikkelingen en toegang tot modelovereenkomsten en uitwisseling met andere organisaties.
- Bij Festival Cement krijgen niet alleen medewerkers, maar ook ZZP'ers de beschikking over een ontwikkelbudget. Een aantal medewerkers en ZZP'ers is aangesloten bij De Metselarij om te werken aan hun professionele ontwikkeling.
- ZZP-tarieven zijn niet alleen op individueel niveau overwogen en onderhandeld, maar ook integraal met elkaar vergeleken en herzien naar aanleiding van de stijgende kosten voor levensonderhoud.
- De door de NAPK geadviseerde (verhoogde) eindejaarsuitkeringen zijn toegepast voor medewerkers én ZZP'ers.
- De organisatie vroeg een HR-voucher die o.a. bijdraagt aan enkele van bovenstaande stappen.

- Eind 2022 is er een vertrouwenspersoon aangetrokken die per 2023 start als externe vertrouwenspersoon die de directie eveneens zal begeleiden in het opstellen van heldere protocollen op dit vlak.
- Er worden doorlopend gesprekken gevoerd met jonge professionals over de balans tussen ondernemerschap, artistieke ambities en eerlijke betaling. Er werd ook aandacht besteed aan eerlijke en gezonde werkpraktijken in de podcast *Fundamentele Gesprekken*.
- Tijdens het workshopprogramma in samenwerking met Platform Aanvang stond 'het goede gesprek' tussen opdrachtgevers en makers centraal. De deelnemers liepen uiteen van fondsdirecteur tot zelfstandig maker en van producent tot programmeur. Het leverde waardevolle inzichten op bij alle deelnemers en sterkte de deelnemende jonge makers in hun positie die zij kunnen innemen in dergelijke gesprekken.

Helaas heeft de directie door tijdsgebrek (veroorzaakt door de grote productiedruk van zes voorstellingen en twee festivalprogramma's en een transitie van bestuursmodel) nog geen traject doorlopen met een HR-adviseur. Het bleek lastig te zijn om één expert te vinden die (tegen een haalbaar tarief) over alle onderwerpen kon adviseren.

Eindpositie 2022: Bovenstaande stappen zijn gezet en worden verder meegenomen in het beleid van Festival Cement. Festival Cement ziet de resultaten van een flinke tijdsinvestering in goed werk- en opdrachtgeverschap door de directie terug in de positieve en veilige sfeer op de werkvloer en positieve en openhartige reflecties van makers.

Doelstelling 2023:

- In 2023 blijft Festival Cement de betrouwbare, toegankelijke en transparante werk- en opdrachtgever als wie ze bekend staat.
- Naar aanleiding van de transitie van een bestuurs- naar een toezichhoudersmodel, bespreken de Raad van Toezicht en directie de wederzijdse verwachtingen en behoeften met betrekking tot hun onderlinge verhouding van werkgever en werknemer.
- De directie stelt met begeleiding van de externe vertrouwenspersoon protocollen op in het kader van sociale veiligheid op de werkvloer.
- Het inwinnen van advies over andere belangrijke HR-onderwerpen bij een externe adviseur blijft op de agenda staan.
- In augustus evalueert de directie de stand van zaken met betrekking tot bovenstaande doelstellingen.

Diversiteit en inclusie

Startpositie:

- In 2021 startte Festival Cement met een aantal formules om een bredere scope aan makers en potentiële medewerkers te bereiken.
- Festival Cement formuleerde voor zichzelf de rol van gespreksmoderator en -facilitator binnen de gespreksvoering over diversiteit en inclusie in onze sector.

- Festival Cement hanteert de volgende definitie van diversiteit en inclusie: *“Inclusiviteit is een gelijkwaardige openheid naar andere perspectieven en verhalen dan de eigen. De andere perspectieven en verhalen vervolgens te betrekken en in een gelijkwaardige relatie tot elkaar te laten zijn. Inclusiviteit vraagt om het zien van eenieder als divers. Een persoon niet te zien als enkel diens etniciteit, seksualiteit, gender, klasse etc. maar als een kruising van al die factoren.”* (Kas Pijs)

Doelstelling 2022:

- In 2022 is er ruimte voor de stem van de nieuwste generatie theaterwerkers, ook buiten artistiek werk, zodat hun actuele vragen en thema's (waaronder ook die rond diversiteit en inclusie) een vaste plek krijgen in het programma en de agenda van Cement.
- Cement gaat het gesprek aan over diversiteit op opleidingen, met makers en met collega's. Genuanceerde en precieze gespreksvoering met aandacht en respect voor ieders positie is altijd het uitgangspunt.
- De directie van Festival Cement traint zichzelf op het vlak van geweldloze en verbindende communicatie om beter te worden in het faciliteren van dit gesprek waarin er oor is voor ieders gevoelens en behoeften. Op basis van het gesprek met de nieuwste generatie blijft Cement bezig met het zoeken naar woorden en het formuleren van een visie op het onderwerp diversiteit en inclusie, die actief wordt uitdragen.
- Het bereik van vacatures (incl. vrijwilligersoproepen en open calls) wordt verbeterd door actief te zoeken naar netwerken die nu nog niet wordt bereikt of aangesproken.
- Banden met (nieuwe) relevante netwerken in de stad en in de landelijke keten van talentontwikkeling worden actief aangehaald, zodat er oog blijft voor het potentieel publiek en nieuwe makers die Cement zelf niet vanzelfsprekend bereikt.
- Cement bevraagt cultureel geïnteresseerd publiek dat drempels ervaart om het festival te bezoeken om de organisatie te adviseren over het wegnemen van deze drempels.

Ontwikkelingen 2022: Uit de reactie van het Fonds Podiumkunsten op het jaarverslag 2021 blijkt een positieve reactie op de reflectie op en toepassing van de Code D&I door Festival Cement. Het is fijn dat er gezien wordt dat de organisatie het een belangrijk onderwerp vindt en daar ook naar handelt. In 2022 werd de positieve trend voortgezet met verschillende toepassingen:

- In samenwerking met ENT vond er een masterclass plaats van ECHO en een TALK over diversiteit binnen de Nederlandse theateropleidingen. Studieleiders, opleidingsdirecteuren en studenten spraken er met elkaar binnen een veilige gespreksvorm.
- Festival Cement werkte verder aan het netwerk Young Creatives dat jongeren op een laagdrempelige manier in aanraking laat komen met het cultuuraanbod in 's-Hertogenbosch. De laagdrempelige communicatie en gratis deelname blijken een enorm divers collectief van jongeren op de been te brengen. Festival Cement is trots dat het lukt om deze jonge doelgroep te betrekken bij de kunsten in onze stad.

- In *Fundamentele Gesprekken* was ruimte voor verschillende stemmen en vond gelijkwaardig gesprek plaats tussen diverse personen waartussen in het dagelijkse (professionele) leven ongelijkheden bestaan.
- De leesbaarheid van de website werd verbeterd, zowel qua taalgebruik als visueel.
- Een werkgroep uit de organisatie doorliep de Scan D&I en reflecteerde op de uitkomsten hiervan.
- Artistiek directeur Leonie Clement rondde de opleiding Verbindend leiderschap af en gaf het hele team van Festival Cement een inleiding in geweldloze communicatie.
- Door opnieuw samen te werken met Theaterfestival Boulevard en de Verkadefabriek, bereikten de voorstellingen van Afzender Cement een breder en nieuw, Bosch publiek dat de weg naar Festival Cement normaliter (nog) niet zo gauw weet te vinden.
- Eind 2021 werd in contact komen met publiek vanwege corona opnieuw lastig én moest het oorspronkelijke programma voor 2022 inkrimpen voor *Het Fundament*. Een kleiner programma, betekende helaas ook een minder breed programma dan bedacht.
- Via *De Standplaats* worden nieuwe makers gestimuleerd om actief na te denken over hun publieksbereik en positie in de samenleving en in interactie te gaan met makers die ze anders niet zouden leren kennen.
- *Het Fundament* trok een relatief jong publiek dat zich naadloos mengde met het gemiddeld oudere publiek in de Verkadefabriek.
- Aanmeldingen voor *De Troffel* werden opnieuw blind gelezen, maar ook een sollicitatieprocedure werd zo ingericht dat anoniem en CV-loos solliciteren mogelijk was. Met als resultaat dat er een nieuwe medewerker is gestart die een volledig nieuwe blik en frisse wind meebrengt in de organisatie.

Eindpositie 2022: Festival Cement past bovenstaande concrete acties toe die passen binnen de Code D&I. De reflectie aan de hand van deze code leert de organisatie dat zij zich vanuit een intrinsieke motivatie al volop bezighoudt met diversiteit en inclusie. Met uitzondering van het doorlopen van de scan, komt namelijk geen van bovenstaande acties voort uit een druk om te voldoen aan de Code, maar komen ze allemaal voort uit een voor de organisatie vanzelfsprekende zorgzaamheid voor de ander, de kunsten en de culturele sector.

Doelstelling 2023:

- In 2023 komen de makers die we in 2022 niet konden ontvangen, alsnog spelen op ons festival.
- ENT blijft gesprekspartner over het diversiteitsvraagstuk binnen de kunstvakopleidingen. Cement zet via ENT een enquête uit onder kunststudenten over de toegankelijkheid van het festival en bevraagt of zij zich gepresenteerd voelen in het programma en het publiek.
- Vanaf 2023 geeft de artistiek directeur ruimte aan anderen in het samenstellen van het festivalprogramma, o.a. door het uit handen geven van een avondprogramma aan een maker.

Cultural Governance

Startpositie: Eind 2021 lag er bij het bestuur voldoende vertrouwen in de huidige directie en stabiliteit van de organisatie om te besluiten dat Stichting Cement in 2022 de overstap zou maken van een bestuursmodel naar een toezichthoudersmodel.

Doelstelling 2022:

- In 2022 vindt de transitie naar een Raad van Toezicht-model plaats.
- Er worden nieuwe toezichthouders gezocht om de Raad aan te vullen tot minimaal vijf leden.
- Met externe expertise worden de interne processen, strategie en vormgeving van het toezichthoudersmodel verder ontwikkeld.

Ontwikkelingen 2022:

- Begin 2022 vond een statutenwijziging plaats die zeer zorgvuldig en in overleg tussen directie, bestuursvoorzitter en notaris werd opgesteld.
- De directie en Raad van Toezicht gingen gezamenlijk in gesprek met een zeer ervaren toezichthouder en adviseur in de culturele sector. Zij adviseerde over het vormgeven van de samenwerking tussen de Raad van Toezicht en directie in de praktijk.
- Er werd een vacature uitgezet met verschillende profielen voor nieuwe toezichthouders.
- Er vonden sollicitaties plaats en er werden vier nieuwe toezichthouders gevonden met zeer diverse profielen.

Doelstelling 2023:

- In 2023 wordt het – nu nog algemene – toezichthouders- en directiereglement aangepast naar een reglement dat nauw aansluit bij de organisatie.
- Het nieuwe model en de reglementen worden toegepast in de praktijk.
- De Raad van Toezicht en de directie bespreken los van elkaar de werking van het nieuw toegepaste model en reflecteren hier gezamenlijk op.

Financieel

Financieringsmix

Subsidies

Stichting Cement wordt structureel gesubsidieerd door het Fonds Podiumkunsten, Gemeente 's-Hertogenbosch en Provincie Noord-Brabant voor de periode 2021-2024. Daarnaast ontving Cement incidentele middelen vanuit de Gemeente 's-Hertogenbosch uit het Pop-Up Fonds t.b.v. de productie van Rebuilding a Voice en uit de Regeling Transitie en Vernieuwing t.b.v. *Slumber* (toekenning à €48.000,-, waarvan €7.480,- reeds besteed in 2022). Stichting Cement ontving als meerjarig gesubsidieerde instelling door het Fonds Podiumkunsten ook een HR-voucher t.b.v. HR-ontwikkeling, uitgegeven door het Nederlands Letterenfonds (toekenning à €20.000,-, waarvan reeds €2.523,- besteed in 2022). In 2022 ontving Cement een corona-compensatie à €43.400,- van het Fonds Podiumkunsten uit het 5e steunpakket van de Nederlandse overheid. Dankzij dit steunpakket heeft Stichting Cement geen aanspraak hoeven doen op andere vormen van overheidssteun.

Recettes

Cement had voor de periode 2021-2024 een gestage groei van publiek voor ogen, maar door het uitblijven van een eigen, regulier festival, werd die groei belemmerd. Begin 2022 was er nog sprake van een lockdown. Het behouden van 1,5 meter afstand werd begin 2022 nog verplicht (en later aanbevolen) en publiek was nog terughoudend om terug te keren naar het theater. Om deze redenen waren de ontvangen recettes in 2022 lager dan begroot, ondanks het behaalde aantal activiteiten.

Er zijn in 2022 wel relatief veel Cement Producties op tournee geweest. De inkomsten hiervan lopen via Festival Cement als de betreffende maker zelf niet over een eigen organisatie of impresariaat beschikt. In het geval van bijvoorbeeld de King Sisters, verloopt de verkoop van Rebuilding a Voice volledig via hun eigen stichting. Deze inkomsten zijn dus niet terug te vinden in de baten van Stichting Cement.

Private fondsen

Stichting Cement ontving in 2022 bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds en Stichting Dioraphte. Het VriendenLoterij Fonds deed een financiële bijdrage aan het Impact-traject als onderdeel van een meerjarige toezegging. Vanuit het project Grensverleggers van Vlaams-Nederlands huis DeBuren ontving Cement €12.800,- t.b.v. de voorstelling *Missa Mater Sola* van Timo Tembuysen in samenwerking met Vlaamse partner Transparant.

Overige opbrengsten

Festival Cement ontvangt middelen uit samenwerkingen met bijvoorbeeld ViaZuid en PLAN. Deze middelen komen over het algemeen direct ten goede aan makers en hun voorstellingen en ontwikkeling, omdat ze bestaan uit coproductie- en ontwikkelbudgetten van o.a. coproducenten en PLAN. Door te

investeren in duurzame samenwerkingen, maakt Festival Cement het produceren van werk van nieuwe makers mogelijk. Deze inkomsten zijn hoger dan begroot.

Andere inkomsten zijn onder andere het mentorbudget dat Festival Cement per maker ontvangt van PLAN – en dat volledig werd besteed aan repetitie- en productiefaciliteiten voor de makers – en inkomsten uit bijvoorbeeld het geven van workshops of lessen.

Toelichtingen op de jaarrekening

Toelichting besteding corona-compensatie FPK

Het bestemmingsfonds dat werd opgebouwd met de steunmiddelen die Festival Cement in 2021 ontving van het Fonds Podiumkunsten zijn in 2022 besteed aan het zakelijk traineeship, uitkoopsommen (en annuleringsvergoedingen) van uitgestelde of geannuleerde voorstellingen, coproductiebudget voor het zuid land, de honoraria voor *Fundamentele Gesprekken*, een extra *Broedplaats*, de coördinatie van *Young Creatives*, de toegankelijkheid van de website en de extra inzet van ZZP'ers tijdens *Afzender Cement*. Dit is besproken in het monitorgesprek met het Fonds Podiumkunsten en ligt in lijn met de aanmoediging van het Fonds om deze middelen te investeren in werkgelegenheid voor zelfstandigen in de sector.

In 2022 ontvingen we opnieuw steunmiddelen. Deze zijn volledig besteed.

Substantiële afwijkingen

De verschillen aan de inkomstenkant zijn reeds toegelicht in bovenstaande tekst. Aan de kostenkant zijn de volgende verschillen zichtbaar:

Beheerslasten personeel: Deze kosten zijn gestegen vanwege loonsverhogingen volgens CAO en doordat de loonkosten van de Festival dramaturg hierin zijn meegenomen, omdat die een vaste dienstbetrekking kreeg in 2022. Ook het loon van het zakelijk traineeship zijn opgenomen in deze lasten. Tevens werd het vaste contract van het hoofd publiek tijdelijk in omvang verhoogd (van 0,4 naar 0,6 FTE), omdat er meer werk was door de spreiding van activiteiten over het jaar en omdat er tijdelijk geen medewerker marketing was.

Beheerslasten materieel: Deze kosten zijn gestegen vanwege prijsstijgingen (o.a. inflatiecorrectie huur) en aanpassingen en uitbreidingen van de verzekeringen van de stichting.

Uitkoop/honoraria kernprogrammering: Deze kosten zijn lager uitgevallen, doordat er een flink aantal eigen producties speelde tijdens *Het Fundament*. De voorstellingsdagen van makers en performers van Cement Producties op Festival Cement worden betaald als honorarium uit de productiebudgetten (Overige activiteitenlasten personeel) in plaats van als uitkoopsom.

Overige activiteitenlasten personeel: Deze lasten zijn hoog, omdat de honoraria van betrokken makers, begeleiders en performers bij Cement Producties (incl. speelbeurten op *Het Fundament* en *Afzender Cement*) hieronder worden gerekend.

Locatiekosten: De locatiekosten waren in 2022 relatief laag, omdat *Het Fundament* korter duurde dan een regulier festival en andere locatiekosten deels gedragen werden door Theaterfestival Boulevard en de Verkadefabriek.

Marketing: Bij de marketingkosten zijn ook de marketingkosten van de Cement Producties meegerekend. Hierdoor valt deze kostenpost hoger uit dan voorzien.

Overige materiële activiteitenlasten: Deze lasten zijn relatief hoog. Hieronder vallen de Cement Producties, waarvan er in 2022 zes werden gerealiseerd, en de *Broedplaats*.

De personele en materiële kosten van de Cement Producties zijn in de staat van baten en lasten in de jaarrekening benoemd als 'overige activiteitenlasten', omdat deze activiteit buiten de podiumfunctie van Festival Cement valt. Deze kosten variëren jaarlijks, omdat er elk jaar een ander aantal producties wordt gerealiseerd, grotendeels afhankelijk van incidentele fondsenwerving.

Aan de jaarrekening is een vertaling toegevoegd van het begrotingsformat van het Fonds Podiumkunsten naar het begrotingsformat van de Provincie Noord-Brabant.

Kengetallen 2022

In 2022 behaalde Stichting Cement een negatief exploitatieresultaat vóór resultaatverdeling van -€98.207,- ten opzichte van een positief exploitatieresultaat van €115.395,- in 2021. Dit komt niet overeen met de oorspronkelijk ingediende begroting, maar een negatief resultaat was wel voorzien in de werkbegroting voor 2022, waarin al rekening werd gehouden met het aangepaste scenario voor *Het Fundament* en *Afzender Cement* en de vele Cement Producties. Al met al is het negatieve resultaat kleiner dan in de werkbegroting van 2022 werd voorzien, dankzij het laatste steunpakket waaruit Stichting Cement in 2022 middelen ontving via het Fonds Podiumkunsten. De oorzaken van het negatieve resultaat zijn terug te vinden in:

- €50.000,- kosten voor de Cement Producties van Bram van Helden, King Sisters en Ira Brand uit het bestemmingsfonds "FPK: nieuwe makers Covid-19 2021" dat werd gevormd uit de bijdrage die Cement in 2021 ontving uit het Covid-19 Nieuwe Makers budget van het Fonds Podiumkunsten.
- Kosten voor o.a. het zakelijk traineeship, uitkoopsommen (en annuleringsvergoedingen) van uitgestelde of geannuleerde voorstellingen, coproductiebudget voor het zuid land, de honoraria voor *Fundamentele Gesprekken*, een extra Broedplaats, de coördinatie van *Young Creatives* en de extra inzet van ZZP'ers tijdens *Afzender Cement*. Deze kosten werden gefinancierd uit de corona-compensatie middelen van het FPK. Zowel de resterende middelen uit 2021 als de nieuw ontvangen middelen in 2022 zijn besteed.

Uit de bijdrage van het VriendenLoterij Fonds ten behoeve van het Impact-traject is een bestemmingsfonds opgebouwd à €15.801,-. Dit is verklaarbaar en wordt apart verantwoord richting het VriendenLoterij Fonds. Uit resterende middelen uit samenwerkings- en coproductiebijdragen en specifiek toegekende private fondsen is een bestemmingsfonds opgebouwd à €52.439,- voor ontwikkel- en productiemiddelen op naam van makers.

2022 eindigt na resultaatverdeling met een vrije reserve à €205.038,-. Dit is een groei van €69.519,- t.o.v. eind 2021. Hiermee beschikt Stichting Cement over voldoende middelen om de continuïteit van de organisatie en activiteiten in 2023 te waarborgen.

De bijdrage van Provincie Noord-Brabant is vastgesteld voor vier jaar en dient na vier jaar maximaal 22,3% van de totale subsidiabele kosten te zijn. In 2022 kwam de bijdrage van de Provincie neer op 17,6% en ligt daarmee netjes op koers. Stichting Cement verwacht de opgebouwde reserves in de komende drie jaar grotendeels op te gebruiken en daarmee aan het einde van de subsidieperiode te voldoen aan de door de Provincie bepaalde maximale opbouw van reserves.

De groei van de vrije reserve is lager dan 10% van de totale begrote lasten in 2023 (€899.500,-, zie bijgevoegde begroting) en voldoet daarmee aan de door de Gemeente gestelde maximale groei van de algemene (risico)reserves.

De eigen inkomsten quote van Cement in 2022 was 39,5%.

Begroting 2023

Vanwege sterk stijgende kosten (en gelijkblijvende ambities) voorziet de directie van Stichting Cement een negatief saldo van ruim -€200.000,- op de jaarbegroting van 2023. Dit zal deels verdeeld worden over de gevormde bestemmingsfondsen, maar zal ook flink drukken op de opgebouwde vrije reserve. Eind 2023 zal Stichting Cement naar verwachting een vrije reserve hebben op het peil van vóór corona.

Stichting Cement beschikt voor 2023 over een gezonde liquiditeitsprognose.

De voorgenomen begroting van Stichting Cement voor 2023 is als volgt:

BEGROTING FESTIVAL CEMENT 2023

BATEN	BEGROTING '23
1. Publieksinkomsten; recettes Nederland	30.000
<i>Omzet recettes Festival</i>	<i>30.000</i>
<i>Omzet uitkoop Cement Producties</i>	<i>variabel</i>
2. Sponsorinkomsten	0
3a. Vergoedingen uit samenwerkingen	121.000
3e. Andere inkomsten	15.000
3. Totaal overige inkomsten	136.000
4. Totaal directe opbrengsten (1+2+3)	166.000
5. Indirecte opbrengsten	0

6a. Bijdragen particulieren incl. vrienden		0
6b. Bijdragen van bedrijven		2.500
6c. Bijdragen van private fondsen		60.000
<i>Dioraphte</i>	35.000	
<i>Keep an Eye Foundation</i>	25.000	
6. Totaal bijdragen uit private middelen		62.500
		---
7. TOTAAL EIGEN INKOMSTEN (4+5+6)		228.500
8. Meerjarige subsidie Fonds Podiumkunsten		182.360
<i>Programma</i>	39.626	
<i>Organisatie</i>	132.088	
<i>Inflatiecorrectie</i>	10.646	
9. Meerjarige subsidie provincie		152.790
10. Meerjarige subsidie gemeente (incl. indexering)		81.120
11a. Bijdragen Nederlandse overheden		32.000
<i>Transitie & Vernieuwing 's-Hertogenbosch</i>	32.000	
11. Incidentele Bijdragen uit publieke middelen		32.000
		---
12. TOTAAL PUBLIEKE MIDDELEN (8 t/m 11)		448.270
		----
13. TOTALE BATEN (7+12)		676.770
<i>Berekende Eigen Inkomsten Quote</i>		33,76%

LASTEN	BEGROTING '23
1. Beheerslasten materieel	54.000
2. Beheerslasten personeel	204.000
	---

3. Totale beheerslasten (1+2)	258.000
4a. Locatiekosten	103.500
4b. Overige programmakosten	250
4c. Marketing	46.000
4d. Educatieve activiteiten	10.000
4e. Overige materiële activiteitenlasten	26.500
4. Totaal activiteitenlasten materieel	186.250
5a. Tijdelijk personeel	123.000
5b. Uitkoop/Honoraria kernprogrammering	95.500
5c. Uitkoop/Honoraria overige programmering	50.000
5d. Jurykosten	1.000
5e. Overige activiteitenlasten personeel	165.750
5. Totaal Activiteitenlasten personeel	435.250
6. Totaal activiteitenlasten (4+5)	621.500
	===
7. TOTALE LASTEN	879.500
12. EXPLOITATIERESULTAAT	-202.730